

Ella Tusa

STIGMATISOITU KÖYHYYS

Suomalaisten asenteet köyhyydestä itseaiheutettuna tilana

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Ella Tusa: Stigmatisoitu köyhyys – Suomalaisten asenteet köyhyydestä itseaiheutettuna tilana
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2024

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomalaisten asenteita köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Universalismiin perustuvissa pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa köyhyyden synty nähdään tyypillisesti yksilöstä riippumattomien tekijöiden kautta, mutta Suomessa yksilön vastuuta korostava ilmapiiri on saanut aikaisempien tutkimusten valossa muita pohjoismaita voimakkaampaa kannatusta. Poikkeava asenneilmapiiri synnyttää tarpeen tarkastella suomalaisten asennoitumista köyhyyteen yksilön itseaiheuttamana tilana, jota tämän tutkielman kontekstissa lähestytään sosiodemografisten tekijöiden kautta. Tutkielman tutkimuskysymyksenä täten on, miten sosiodemografiset tekijät ovat yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana.

Koko tutkielman läpileikkaavana teoriakehyksenä toimii Feagin esittämä köyhyyden yksilöllinen selitysmalli, jossa köyhyys ymmärretään yksilön oman toiminnan tai toimimattomuuden myötä syntyneenä tilana. Selitysmallin kontekstissa tarkastellaan myös Saaren empatiakuilun käsitettä sekä sen kautta syntyvää köyhien stigmatisoitumista Linkin ja Phelanin psykososiaalisen mallin mukaisesti.

Tutkielman aineistona toimii Tietoarkistosta hankittu *FSD3356 Helsingin Sanomien köyhyyskysely* vuodelta 2015. Aineiston keruu on toteutettu ei-todennäköisyysotannalla, eli itsestään muotoutuneella näytteellä, mikä koostuu yhteensä 9529 havainnosta. Vastaaajat ovat 12–80-vuotiaita suomalaisia, joiden suhtautumista köyhiin ja muihin huono-osaisiin tutkittiin kyselyssä eri väittämin. Aineistoa analysoidaan kvantitatiivisin menetelmin hyödyntämällä ristiintaulukointia, Khiin neliö -testiä ja elaborointia. Tutkielman selittävinä muuttujina toimivat ikäluokka, sukupuoli, koulutustaso ja kotitalouden kuukausittaiset bruttotulot. Selitettävänä muuttujana toimii väittäjä, joka kuvaa näkemystä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana.

Analyysin tulokset osoittavat, että suomalaiset suhtautuvat kriittisesti köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin. Taustamuuttujia tarkasteltaessa kuitenkin selviää, että erityisesti miehet, alle 35-vuotiaat ja korkeasti tienaavat vastaaajat kannattavat näkemystä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Koulutustaso selittää mielipide-eroja ainoastaan yli 35-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa korkean koulutuksen saaneet suhtautuvat näkemykseen muita koulutusluokkia myötämielisemmin.

Tulokset ovat yhdenmukaisia muiden köyhyysasenteita tarkastelevien tutkimusten kanssa, paitsi koulutustason osalta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että matala koulutustaso on yhteydessä köyhyyden yksilöllisen selitysmallin kannatukseen. Tässä tutkielmassa sen sijaan korkeakoulutetut ovat niitä, jotka tukevat näkemystä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana kaikista voimakkaimmin. Havaittu eroavaisuus on todennäköisesti otantamenetelmästä johtuvaa, sillä kyselyyn vastanneiden demografia ei noudata rekistereihin perustuvaa perusjoukkoa. Tulokset eivät täten ole myöskään yleistettävissä. Otantamenetelmästä huolimatta vastaajien runsas määrä lisää tutkielman luotettavuutta sekä ymmärrystä siitä, minkälaisena yksilön rooli köyhyyden synnyssä nähdään.

Avainsanat: köyhyys, empatiakuilu, stigma, psykososiaalinen stigma, hyvinvointivaltio, eriarvoisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Köyhyys yhteiskunnan rakenteissa	4
2.1	Suomalainen köyhyys	4
2.2	Köyhyyskäsitykset hyvinvointivaltiomalleissa	5
2.3	Köyhyyskäsitykset väestöryhmittäin	6
3	Köyhät yhteiskunnan marginaalissa	8
3.1	Kaksijakoinen köyhyys	8
3.2	Empatian puute	9
3.3	Psykososiaalinen stigma	10
3.4	Stigma hyvinvointia heikentävänä tekijänä	11
4	Tutkimusasetelma ja menetelmät	13
4.1	Tutkimuskysymys	13
4.2	Aineiston kuvaus ja tutkimusetiikka	13
4.3	Muuttujien kuvailu	14
4.3.1	Selitettävä muuttuja	14
4.3.2	Selittävät muuttujat	15
4.4	Tutkimusmenetelmät	16
5	Tulokset	18
5.1	Sosiodemografisten tekijöiden yhteys mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana	18
5.2	Ristiintaulukoiden elaborointi	21
5.2.1	Ikäluokan ja sukupuolen yhteys selitettävään muuttujaan	22
5.2.2	Ikäluokan ja koulutustason yhteys selitettävään muuttujaan	23
5.2.3	Ikäluokan ja kotitalouden bruttotulojen yhteys selitettävään muuttujaan	24
6	Johtopäätökset	25
	Lähteet	29

1 Johdanto

Laiskuus, kunniattomuus ja sosiaalipummius – muun muassa näillä ilmauksilla tutkimuskirjallisuus kuvaa esiin nousevia merkityksiä, jotka koskettavat yhteiskuntamme yhtä huono-osaisinta väestöryhmää, eli köyhiä (ks. esim. Kallio & Lintunen & Niemelä & Blomberg & Kroll 2020; Niemelä 2007). Edellä esitettyjä kansalaisten köyhyyteen liittämiä merkityksenantoja yhdistää ajatus köyhyydestä yksilön syynä, oman toiminnan tai toimimattomuuden kautta toteutuvana tilana.

Köyhyyden näkeminen yksilön vastuuta korostavan näkökulman kautta ylläpitää kansalaisten välillä vallitsevaa sosiaalista etäisyyttä, jonka voidaan nähdä kytkeytyvän tiukasti empatian puutteeseen (Saari 2015, 254). Empatian puute ilmenee yhteiskunnan eri rakenteiden tasoilla aina arkisista kohtaamisista poliittisessa päätöksenteossa tehtäviin valintoihin saakka, stigmatisoiden ja epäinhimillistään köyhiä väestöryhmiä (Nussbaum 2010, 9–10). Köyhyyden stigma on puolestaan yhteydessä moniin kielteisiin hyvinvoinnin kokemuksiin, jotka eksplisiittisesti muovaavat muun muassa yksilön identiteettiä sekä kokemusta omasta pystyvyydestä (Inglis, McHardy, Sosu, McAteer & Biggs 2019). Yhteiskunnassa vallitseva kollektiivinen ymmärrys köyhyyteen johtavista syistä vaikuttaa siis merkittäväällä tavalla köyhien sosiaaliseen asemaan ja hyvinvointiin.

Suomalaisten köyhyyteen liittyvän asenneilmapiirin tutkiminen on ajankohtaista etenkin poliittisen päätöksenteon kontekstissa. Petteri Orpon vuoden 2023 hallitusohjelman toimenpiteet talouden tasapainottamisesta kansalaisten hyvinvoinnin ja kestäväen talouskehityksen varmistamiseksi kasvattavat THL:n laskelmien mukaan suomalaisten tuloeroja ja lisäävät köyhyysriskiin joutuvien määrää huomattavasti vuoteen 2027 mennessä (THL 2023; Valtioneuvosto 2023). Hallitusohjelman sosiaaliturvaan kohdenneet leikkaukset koskettavat THL:n (2023) mukaan voimakkaimmin alimpiin tulokymmenyksiin kuuluvia, jo valmiiksi pienituloisia väestöryhmiä, kuten työttömiä ja opiskelijoita. Hallituksen leikkauksista käytävässä julkisessa keskustelussa keskiöön on noussut erityisesti huoli segregaatian syvenemisestä eri sosiaaliluokkien välillä, ja Suomen siirtymisestä entistä voimakkaammin individualistista kulttuuria korostavaksi yhteiskunnaksi (Yle Uutiset 2023).

Suomalaisten köyhyyden syitä koskevien mielipiteiden tutkiminen on kiinnostavaa myös Suomen muista pohjoismaista poikkeavan asenneilmapiirin vuoksi. Larsenin (2006, 68) teos

2000-luvun puolesta välistä osoittaa, että suomalaiset kannattavat ajatusta köyhyydestä yksilön syynä muita pohjoismaita voimakkaammin. Vastaavan huomion ovat tehneet muun muassa Blomberg, Kallio ja Kroll (2010) sosiaalityöntekijöiden köyhyysasenteita mittaavassa tutkimuksessaan. Myös heidän mukaansa suomalaiset sosiaalityöntekijät eroavat pohjoismaisista kollegoistaan köyhyyden yksilöllistä vastuuta korostavilla mielipiteillään (em. 597).

Suomalaisten muista pohjoismaista poikkeava asenneilmapiiri luo perusteet syventyä juuri yksilöä syyttävän näkökulman pariin. Tämän tutkielman intressinä onkin tutkia suomalaisten asenteita köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Aihetta lähestytään seuraavan tutkimuskysymyksen kautta: miten eri sosiodemografiset taustamuuttujat ovat yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana? Koko tutkielman läpileikkaavana teoreettisena viitekehysenä toimii Feagin (1972) esittämä köyhyyden yksilöllinen selitysmalli, joka on yksi kolmesta köyhyyden syitä eri tavoin tarkastelevasta lähestymistavasta. Yksilöllisen selitysmallin kontekstissa tarkastellaan empatian puutetta Saaren (2015) esittämän empatiakuilun käsitteen kautta, sekä empatian puutteesta syntyvää stigmatisoitumista Linkin ja Phelanin (2001) psykososiaalisen mallin mukaisesti. Tutkielman ensisijaisena tavoitteena on tuottaa ymmärrystä suomalaisesta asenneilmapiiristä köyhyyden yksilöllisen selitysmallin kontekstissa, mutta myös nostaa esille empatian puutteesta syntyvän stigmatisoinnin hyvinvointia horjuttavia vaikutuksia. Näiden kielteisten hyvinvointivaikutusten läpikäynnillä pyritään korostamaan myös köyhien kokemusmaailmaa, jotta tutkielma ei toistaisi ainoastaan stigmaa tuottavien toimijoiden tapaa jäsentää sekä määritellä köyhyyttä ja köyhiä.

Tutkielman menetelmä on kvantitatiivinen. Aineistona käytetään Tietoarkistosta hankittua määrällistä kyselyaineistoa *FSD3356 Helsingin Sanomien köyhyyskysely* vuodelta 2015, jolla on kartoitettu suomalaisten asenteita sekä olettamuksia köyhistä ja muista huono-osaisista väestöryhmistä. Tämän tutkielman tutkimuskysymykseen vastaamiseksi aineistosta on valittu selitettäväksi muuttujaksi väittämä, joka kuvaa köyhyyttä yksilön oman toiminnan tai toimimattomuuden myötä syntyneenä tilana. Väittämää tarkastellaan ikäluokan, sukupuolen, koulutustason ja kotitalouden kuukausittaisten bruttotulojen mukaan ristiintaulukoinnilla, Khiin neliö -testillä sekä elaboroinnilla.

Tutkielman rakenne etenee seuraavalla tavalla: Tutkielman aluksi tarkastellaan yleisluonteisesti suomalaista köyhyyttä, jossa esitetään kuvaus siitä, mitä köyhyys Suomessa tarkoittaa. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan köyhyyskäsityksiä eri hyvinvointivaltiomalleissa, joilla taustoitetaan sitä sosiaalipoliittista kontekstia, jossa näkemykset köyhyyden synnyn syistä muotoutuvat. Toisen luvun lopussa keskitytään vielä köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin ja sen saamaan kannatukseen eri sosiodemografisten tekijöiden kautta. Luku kolme keskittyy tarkkarajaisemmin itse köyhien kokemusmaailmaan. Luvun aluksi käsitellään kahtalaisia köyhyyskäsityksiä, josta katse siirtyy empatian puutteeseen ja sen myötä syntyvään stigmaan. Kolmannen luvun lopuksi käsitellään vielä stigmasta seuraavia kielteisiä hyvinvointivaikutuksia. Luvussa neljä esitellään tutkielman asetelma sekä menetelmät, ja luvussa viisi analyysistä saadut keskeiset tulokset. Kuudennessa, eli viimeisessä luvussa vedetään keskeiset havainnot yhteen, hahmotellaan tutkielman rajoitteita ja esitetään mahdollisia jatkotutkimuskysymyksiä.

2 Köyhyys yhteiskunnan rakenteissa

Tässä luvussa tutkitaan köyhyyttä ja sen syntyä käsitteleviä selitysmalleja. Ensimmäinen alaluku 2.1 tarkastelee suomalaista köyhyyttä, jossa taustoitetaan köyhyyden käsitettä sekä ymmärrystä siitä, ketkä Suomessa määritellään tilastojen valossa köyhiksi. Alaluvussa 2.2 puolestaan esitellään köyhyyden saamia selitysmalleja hyvinvointivaltiomallien yhteydessä, jolla pyritään hahmottamaan sitä sosiaalipoliittista kontekstia, jossa köyhyyskäsitteet muodostuvat. Viimeisessä alaluvussa 2.3 tarkastellaan tarkemmin köyhyyden yksilöllisen selitysmallin saamaa kannatusta väestöryhmittäin sosiodemografisten tekijöiden kautta. Kokonaisuudessaan luvun tarkoituksena on tuottaa ymmärrystä köyhyydestä yhteiskunnallisena ilmiönä, joka toimii perustana tutkielman myöhemmille luvuille.

2.1 Suomalainen köyhyys

Köyhyys on käsitteenä monitulkintainen. Sen määrittelemisen on aika- ja paikkasidonnaista, minkä vuoksi köyhyyden saamat merkitykset muuttuvat ja liikkuvat. Siksi köyhyyden tyhjentävä yksiselitteinen määrittely on lähes mahdotonta. Moision (2006, 639) mukaan köyhyys kuitenkin jaetaan tyypillisesti absoluuttiseen sekä suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisen köyhyyden määritelmä on suhteellista köyhyyttä yksiselitteisempi, sillä se näyttäytyy muun muassa biologisten perustarpeiden riittämättömänä täyttymisenä, aliravitsemuksena ja fysiologisten asumisedellytysten puutteena. Suhteellinen köyhyys koskee puolestaan kehittyneitä länsimaita. Sen määrittelemisessä on huomioitava tarkasteltavana olevan yhteiskunnan yleisesti hyväksyttäväksi katsottu elintaso, johon köyhyyden rajaa suhteutetaan. Kehittyneissä maissa suhteellinen köyhyys ilmenee kykenemättömyytenä saavuttaa minimiksi katsottu elintaso taloudellisten resurssien puutteesta johtuen. (Em. 639.) Suhteellisessa köyhyydessä korostuu täten tietyn yhteiskunnan konsensuskseen pohjautuva ymmärrys siitä, mitkä tekijät nähdään tarpeellisina ja välttämättöminä arjessa pärjäämiselle.

Köyhyys Suomessa näyttäytyy pääasiallisesti suhteellisena (Moisio 2006, 639). Kenties eniten suhteellisen köyhyyden mittaamisessa käytetty raja-arvo on Eurostatin asettama, minkä mukaan köyhiksi kotitalouksiksi määritellään ne, joiden tulot ovat alle 60 prosenttia vastaavien kotitalouksien käytettävissä olevista mediaanituloista (Moisio 2006, 640; Tilastokeskus 2022). Suomen kontekstissa tämä tarkoitti vuonna 2021 yhden hengen kotitalouksia, joiden tulot olivat

alle 1 350 euroa kuukaudessa (Tilastokeskus 2022). Vuonna 2021 köyhydessä eli yhteensä 718 700 suomalaista, eli 13 prosenttia asuntoväestöstä. Köyhyysriskissä olevien määrä oli samana vuonna vielä korkeampi: köyhyysriski kosketti 894 000 suomalaista, eli 16 prosenttia kotitalousväestöstä. (Tilastokeskus 2023.)

Tutkimusten mukaan suomalaisten köyhyden syvyys ja köyhyysriski eroavat eri sosioekonomisten luokkien välillä (Kauhanen, Riihelä & Tuomala 2020, 26–27; Moisio 2006, 641). Viitehenkilön, eli kotitaloudessa euromäärällisesti eniten tienaavan henkilön mukaan tarkasteltuna köyhyysriski koskettaa erityisesti työttömiä, opiskelijoita ja eläkeläisiä. Köyhyysriskissä olemista yhdistääkin täten työmarkkinoiden ulkopuolella oleminen ja työeläkkeen puuttuminen. Köyhyysriski voi kuitenkin koskettaa myös työelämässä olevia toimijoita, kuten erityisesti yrittäjiä ja maanviljelijöitä. (Moiso 2006, 641.) Riihelän ja Suoniemen (2015, 185) mukaan köyhyysjaksojen pituudet myös vaihtelevat, ja näyttää siltä, että pitkät ja toistuvat köyhyysjaksot kasautuvat henkilöille, joilla on erityinen köyhyysalttius. Köyhyysriski sen sijaan esimerkiksi opiskelijoiden kohdalla on suurta, mutta ajallisesti lyhytkestoista (em. 183).

2.2 Köyhyyskäsitteet hyvinvointivaltiomalleissa

Köyhyyden johtavia syitä ja niihin kytkeytyvää asenneilmapiiriä on pyritty jäsentämään tieteessä eri tavoin. Yksi tyypillisesti käytetty, alun perin sosiologi Feagin (1972) esittämä jäsentelytapa, on tarkastella köyhyden syntymistä yksilöllisen, rakenteellisen ja fatalistisen selitysmallin kautta. Tämän tutkielman keskeisellä teoreettisella viitekehityksellä, eli yksilöllisellä lähestymistavalla, viitataan näkemykseen, jossa köyhyys syntyy yksilön oman toiminnan tai toimimattomuuden, kuten koetun laiskuuden, seurauksena. Rakenteellisessa lähestymistavassa tarkastelu kääntyy yhteiskuntaan, jonka epätasa-arvoiset rakenteet tuottavat köyhyttä esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien puutteesta johtuen. Fatalistisessa lähestymistavassa köyhyden nähdään syntyvän ikään kuin kohtalon seurauksena, kuten äkillisestä sairastumisesta johtuen. (Feagin 1972, 103; Feather 1974, 199; Niemelä 2008, 28.)

Köyhyyden yksilöllinen, rakenteellinen ja fatalistinen selitysmalli luo pohjan, jota vasten köyhyyden saamia merkityksiä voidaan tarkastella sekä hyvinvointivaltiomallien että väestöryhmien tasolla. Erityisesti sosiaalipolitiikan luonteella on nähty olevan vaikutusta siihen, mitä köyhyyden selitysmallia kansalaiset kannattavat (Niemelä 2007, 585). Esimerkiksi

individualismia korostavissa angloamerikkalaisen kulttuuriperimän valtioissa, kuten Yhdysvalloissa, köyhyys nähdään pääasiassa yksilöllisen selitysmallin kautta. Tämän kaltaisissa hyvinvointivaltioissa julkisen vallan rooli kansalaisista huolehtijana on vähäinen, ja individualismia korostava asenneilmapiiri painottaa ajatusta omillaan pärjäämisestä. (van Oorschot & Halman 2000, 12; Niemelä 2007, 585.) Näin myös köyhyys nähdään pääsääntöisesti yksilön valinnoista ja moraalista johtuvana tilana.

Köyhyyden rakenteellinen ja fatalistinen selitysmalli saavat puolestaan voimakkainta kannatusta pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, joissa julkisen sektorin rooli hyvinvointipalveluiden tuottajana on suuri (Niemelä 2007, 585). Blombergin ym. (2010, 589) mukaan universalismiin perustuva sosiaalipolitiikka kulkee käsi kädessä pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin kanssa, jossa sosiaalietuuksilla pyritään tasaamaan ja estämään yhteiskunnassa vallitsevaa epätasa-arvoa. Pohjoismaisella hyvinvointivaltiomallilla on täten keskeinen merkitys kansalaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin takaajana, joka mahdollistetaan pääasiassa kansalaisten tuloista kerättävällä verotuksella.

2.3 Köyhyyskäsitteet väestöryhmittäin

Vaikka tutkimuksissa on löydetty yhteys hyvinvointivaltiomallin ja kansalaisten köyhyyskäsitteiden välillä, voi vaikutussuhde kulkea myös vastakkaiseen suuntaan tai olla vaikeasti tunnistettavissa. Muun muassa Larsenin (2006) teoksen mukaan juuri Suomessa on havaittavissa tämänkaltaista ristiriitaisuutta mielipideilmaston ja hyvinvointivaltiomallin välillä. Kansainvälisesti tarkastellen Suomen voidaan todeta olevan köyhyyden rakenteellisen selitysmallin kannalla, mutta muihin pohjoismaihin verrattuna suomalaiset kannattavat köyhyyden yksilöllistä selitysmallia muita voimakkaammin (em. 68, 71).

Tyypillinen keino mielipideilmaston tarkemmaksi hahmottamiseksi on hyödyntää sosiodemografisia taustamuuttujia, joiden avulla voidaan havainnoida väestöryhmien välillä ilmeneviä asenne-eroja. Sosiaalitieteissä sosiodemografisilla taustamuuttujilla viitataan yksilöiden tai kotitalouksien ominaisuuksiin, joita voivat olla muun muassa sukupuoli, ikä, koulutustaso ja kotitalouden yhteenlasketut tulot (Burgess 1986; Tietoarkisto 2024a). Myös tämän tutkielman analyysiosiossa hyödynnetään edellä mainittuja taustamuuttujia, sillä suomalaisissa empiirisissä tutkimuksissa saadut tulokset sosiodemografisten tekijöiden yhteydestä köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin ovat olleet vaihtelevia ja osin ristiriitaisia.

Yhteneväisiä tutkimustuloksia on kuitenkin saatu erityisesti koulutus- ja tulotason osalta. Kallion ja Niemelän (2017, 151–153) kansalaisten asenteita toimeentulotuen saajia kohtaan tarkastelevassa tutkimuksessa havaittiin, että matala koulutustaso laskee todennäköisyyttä nähdä toimeentulotuen saajat apua ansaitsevina. Samansuuntaisen huomion on tehnyt myös Niemelä (2007, 594), jonka mukaan erityisesti perusasteen koulutustason käyneet henkilöt ovat muita voimakkaammin köyhyyden yksilöllisen selitysmallin kannalla. Koulutustason noustessa köyhyyden yksilöllisen syyn kannatus puolestaan laskee. Lisäksi korkeat tulot ovat sekä Kallion ja Niemelän (2017, 152) että Niemelän (2007, 594) mukaan yhteydessä yksilön vastuuta korostavan näkökulman kannatukseen. Sen sijaan pienituloiset vastaajat eivät suosi yksilöllistä selitysmallia.

Kallion ja Niemelän (2017) sekä Niemelän (2007) tutkimuksissa on keskinäisiä eroavaisuuksia, kun tarkastellaan vastaajien ikää ja sukupuolta. Kallion ja Niemelän (2017, 152) tutkimustulosten mukaan nuoremmat vastaajat suhtautuivat toimeentulotuen ansaitsevuuteen vanhempia vastaajia negatiivisemmin. Lisäksi heidän tulostensa mukaan sukupuolella ei ollut vaikutusta mielipiteisiin toimeentulotuen saajista. Niemelän (2007, 593) tutkimuksessa iällä ei puolestaan ollut vaikutusta yksilöllisen selitysmallin kannatukseen. Sen sijaan hän havaitsi, että sukupuolella on vaikutusta köyhyyden yksilölliseen selitykseen siten, että miehet syyttävät yksilöä köyhyydestä naisia hieman voimakkaammin (em. 593).

Tutkimuksissa havaittua sosiodemografisten tekijöiden yhteyttä yksilöllisen selitysmallin kannatukseen tulee kuitenkin aina tarkastella tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Hyvinvointivaltiomallin lisäksi köyhyysasenteisiin voivat vaikuttaa lukuisat muut sosiaalista elämää jäsentävät ilmiöt, kuten taloudelliset suhdannevaihtelut (Niemelä 2007, 590; Kallio ym. 2020, 249–250). Sen vuoksi köyhyyttä koskevia mielipiteitä tulee tarkastella tietyssä ajassa ja paikassa, ja ehkä juuri tästä syystä mielipiteiden tarkastelu onkin niin arvokasta. Ajan ja paikan huomioon ottaminen mahdollistaa eräänlaisen ikkunan tiettyyn yhteiskunnalliseen todellisuuteen, jossa merkityksiä rakennetaan tässä ja nyt.

3 Köyhät yhteiskunnan marginaalissa

Tämän luku keskittyy tarkkarajaisemmin köyhien kokemusmaailmaan marginalisoituna väestöryhmänä. Luku aloitetaan alaluvusta 3.1, jolla taustoitetaan stereotyyppisiä köyhyyskäsitteitä tutkimuskirjallisuudesta nousevien merkityksenantojen kautta. Alaluku 3.2 käsittelee edellisessä alaluvussa esitettyihin negatiivisiin stereotypioihin liittyvää empatiakuilua, ja alaluvussa 3.3 tarkastellaan tästä empatian puutteesta syntyvää stigmaa psykososiaalisen mallin mukaisesti. Viimeinen alaluku 3.4 keskittyy tarkastelemaan stigmasta seuraavia kielteisiä hyvinvointivaikutuksia. Kolmannen luvun tarkoituksena on korostaa köyhien kohtaamaa leimautumista ja esitellä analyysiä tukevaa teoriaa empatiakuilun ja psykososiaalisen stigman avulla.

3.1 Kaksijakoinen köyhyys

Köyhiin suhtautuminen on ollut Euroopassa kaksijakoista jo vuosisatojen ajan. Köyhät on saatettu ymmärtää yksilöllisen selitysmallin mukaisesti yhteiskunnalle taakkana olevina kansalaisina, tai rakenteelliseen ja fatalistiseen selitysmalliin perustuen säälin ja auttamisen kohteena. (Virkkunen 2010, 223.) Tämänkaltaisen kontrasti asenteissa on nähtävissä yhä edelleen. Muun muassa van Oorschotin (2000) teoksessa havaittiin, että ihmiset erottelevat väestöryhmiä kunniantomiin ja kunniallisiin köyhiin. Kunniantomat, eli ”muut”, ovat köyhiä, joiden köyhyys nähdään oman toiminnan tai toimimattomuuden myötä syntyneenä tilana, johon esimerkiksi päihteiden käyttö tai laiskuus on voinut johtaa. Kunniallisia köyhiä ovat puolestaan esimerkiksi lapset ja sairaat, jotka nähdään köyhiksi omista valinnoistaan riippumatta. Heidät myös koetaan kuuluvan ”meihin”. (em. 35–36.) Kunniantomuuden ajatus kiinnittyy siis keskeisesti köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin, kunniallisuus puolestaan köyhyyden rakenteelliseen ja fatalistiseen selitysmalliin.

Jako kunniantomiin ja kunniallisiin köyhiin on nähtävissä myös tutkimuksissa, joissa on mitattu kansalaisten asennoitumista toimeentulotuen saajia kohtaan. Asenteita on tarkasteltu erityisesti ansaitsevuuden käsitteen kautta, kuten luvussa 2.3 Kallion ja Niemelän (2017) tutkimuksen kohdalla osoitettiin. Ansaitsevuuden käsitteellä on pyritty siis hahmottamaan sitä, kenet nähdään oikeutetuksi toimeentulotuen saamiselle (Hansen 2019; Kallio & Niemelä 2017; Kallio ym. 2020). Myös toimeentulotuen ansaitsevuuden kontekstissa keskeiseksi tekijäksi on

nähty yksilön kyky kontrolloida omaa avun tarvettaan. Täten yksilöt, jotka koetaan kunniattomiksi, on nähty myös vähiten apua ansaitseviksi. (Kallio ym. 2020, 248.)

Ansaitsevuuden ulottuvuus näkyy myös Saaren, Behmin ja Lagusin (2017) tutkimuksessa, jossa analysoitiin Suomi24-keskustelupalstan viestejä koskien pitkäaikaisesti sosiaaliturvaetuuksia käyttäviä henkilöitä. Näitä henkilöitä nimitettiin keskustelupalstalla ”sosiaalipummeiksi”, joiden köyhyys nähtiin eräänlaisen ”loisimisen” ja vastuuttoman käytöksen kautta toteutuvana tilana. Sosiaalipummeiksi määriteltiin ennen kaikkea työtä vieroksuvat henkilöt, jotka kirjoittajien mukaan hyväksikäyttävät yhteiskunnan tarjoamia tulonsiirtoja. (em. 211–212.) Näin työkykyiset sosiaaliturvankäyttäjät nähtiin myös velvoitettuina työntekoon, ja heidän etuuksiensa poisleikkaaminen koettiin oikeudenmukaisena (em. 225). Niin kutsuttu moraalipaniikki, jota Kallio ja Niemelä (2017, 144) kuvailevat ”perustelemattomaksi moraaliseksi päätökseksi tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan”, on hyvin keskeinen Saaren ym. (2017) tutkimustuloksia havainnollistava ilmiö.

3.2 Empatian puute

Edellisessä luvussa esitettyjä köyhyyden negatiivisia stereotyyppioita voidaan tarkastella kansalaisten kokeman empatian, ja tarkemmin ottaen sen puutteen kautta. Erityisesti kognitiivista empatiaa on tutkimuskirjallisuudessa kuvailtu muun muassa kyvyksi asettua toisen ihmisen asemaan arvostiriidoista huolimatta (Pessi & Martela 2017, 10). Kognitiivinen empatia on siis taito, jonka avulla yksilö pyrkii tietoisesti tarkastelemaan maailmaa toisen ihmisen näkökulmasta käsin (em. 10). Tällöin empatian puute voidaan puolestaan ymmärtää yksilön kykenemättömyydeksi omaksua toisen ihmisen perspektiivi.

Tässä tutkielmassa empatian puute toimii keskeisenä köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin kiinnittyvänä ilmiönä, jota käsitteellistetään Saaren (2015) esittämän termin *empatiakuilu* kautta. Empatiakuilulla Saari (em. 97) viittaa koettuun myötätunnon puutteeseen erityisesti niitä köyhiä kohtaan, joiden elämäntavat nähdään köyhyyttä tuottavina. Elämäntapoihin suhtautuminen toimiikin merkittävänä selittäjänä empatiakuilun ”syvyydelle”, kiinnittyen keskeisesti luvussa 3.1 esiin nostettuihin havaintoihin köyhistä muun muassa ”ansaitsemattomina sosiaalipummeina”. Empatiakuilun yhteydessä on huomattava myös empatian vinoutuneisuus, joka ymmärretään yksilön tapana tuntea voimakkainta empatiaa

itseään muistuttavia henkilöitä kohtaan (Batson & Klein & Highberger & Shaw 1995; Pessi & Martela 2017, 10). Saari (2015, 97) huomauttaakin, että köyhiä kohtaan koettu empatia on vahvasti sidoksissa siihen, kuinka paljon yksilö itse on kohdannut köyhyyttä omassa tai lähipiirissä elämässä.

Nussbaumin (2010, 9–10) mukaan demokratiaan pohjautuvissa yhteiskunnissa ilmenevä empatian vähyys stigmatisoi köyhiä, työntäen heidät yhä kauemmas yhteiskunnan marginaaliin. Saaren (2015, 254) sanoja lainaten empatiakuilu tekee huono-osaisista, eli köyhistä, ”muukalaisia”, aivan kuten luvussa 3.1 esitettiin van Oorschotin (2000) tutkimuksen kohdalla ”me ja muut” -asetelman kautta. Näiden empatiakuilun synnyttämien huomioiden valossa on perusteltua tarkastella täten myös köyhien kohtaamaa stigmaa ja sen tuottamia kielteisiä hyvinvointivaikutuksia.

3.3 Psykososiaalinen stigma

Empatiakuilusta seuraava köyhien stigmatisoituminen on monitasoinen prosessi, jota tässä tutkielmassa tarkastellaan Linkin ja Phelanin (2001) esittämän psykososiaalisen mallin mukaisesti. Linkin ja Phelanin (em.) teorian taustalla vaikuttavat Goffmanin (1963) 1960-luvulla esittämät havainnot stigmasta yksilön ominaisuuksien ja kulttuurin stereotyyppien välisenä suhteena, jonka kautta vuorovaikutusta sekä toimintaa yhdessä muiden kanssa jäsenetään tietystä ajasta ja paikasta riippuvien normien kautta (em. 2–4). Goffman (em.) tutkii tätä suhdetta julkisena stigmana, jossa katse on kohdistettu eritoten stigmaa tuottavien ryhmien asenteisiin ja oletuksiin (Corrigan & Markowitz & Watson 2004, 487–488; Inglis ym. 2019, 44).

Goffmanista (1963) poiketen Link ja Phelan (2001) tarkastelevat yksilötason stigmaa, jossa näkökulma on myös stigmatisoitujen ryhmien todellisuudessa (Inglis ym. 2019, 44). Linkin ja Phelanin (2001) argumentaation keskiössä on huomio siitä, että stigma muotoutuu valtasuhteissa samanaikaisesti ja limittäin esiintyvistä komponenteista. Niistä ensimmäinen on leimaaminen, joka nähdään ihmisille tyypillisenä tapana lokeroida ja jäsentää yksilöiden ja ryhmien välillä ilmeneviä eroavaisuuksia (em. 367–368). Stereotyyppiöiminen, eli toinen komponentti puolestaan esiintyy, kun nämä havaitut eroavaisuudet liitetään tietyille kulttuurille tyypillisiin kielteisiin stereotyyppisiin käsityksiin (em. 369). Kolmas komponentti muodostuu näiden stereotyyppien kautta synnyttäen ”me ja muut” -asetelman (em. 370). Lopulta nämä

stigman komponentit johtavat tiettyjen väestöryhmien sosiaalisen aseman menetykseen ja syrjintään (em. 370–372).

Edellä esitetyistä komponenteista syntyvää sosiaalisen aseman menetystä ja syrjintää on pyritty käsitteellistämään erityisesti tiedostetun stigman (*perceived stigma*) avulla, jolla viitataan yksilön kykyyn ymmärtää oma asema sosiaalisessa hierarkiassa (Mickelson & Williams 2008, 905). Tiedostettu stigma jäsentyy kahteen eri ulottuvuuden tasoon, joita ovat koettu (*experienced*) sekä sisäistetty (*internalized*) stigma. Köyhyyden kontekstissa koetulla stigmalla viitataan kokemukseen leimatuksi tulemisesta muiden toimesta, sisäistetyllä puolestaan yksilön negatiiviseen tunnetilaan koskien omaa köyhyyttä. (Mickelson & Williams 2008, 905.) Linkin ja Phelanin (2001) teoriasta johdettu tiedostetun stigman käsite mahdollistaa marginaalissa elävän väestöryhmän, eli köyhien, stigman synnyttämien affektiivisten kokemusten tarkastelun, jotka ovat lähes eksplisiittisesti kielteisiä.

3.4 Stigma hyvinvointia heikentävänä tekijänä

Yksilötason stigmaa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta on tunnistettu neljä kielteistä hyvinvointivaikutusta, joita köyhyyden tiedostettu stigma tuottaa. Nämä hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat seuraavat: negatiivinen itsearviointi (*negative self-evaluations*), heikentynyt sosiaalinen hyvinvointi (*diminished social well-being*), negatiivinen vaikutus (*negative affect*) ja henkinen pahoinvointi (*mental ill-health*). (Inglis & Jenkins & McHardy & Sosu & Wilson 2023.)

Negatiivinen itsearviointi ilmenee Inglisin ym. (2019) mukaan ennen kaikkea matalana itsetuntona. Tiedostetun stigman katsotaan vaikuttavan alentavasti kokemukseen tuntea itsensä arvokkaaksi, mikä syntyy ristiriidasta oman sisäisen ja julkisen identiteetin välillä. Ulkoapäin tulevat (koettu stigma) ja hiljalleen omaan sisäiseen identiteettiin kiinnittyvät negatiiviset asenteet (sisäistetty stigma) voivat pahimmillaan muovata ja rajoittaa yksilön odotuksia itsestään, heikentäen muun muassa henkilökohtaista pystyvyyden kokemusta. (Em. 46.)

Köyhyyden tiedostettu stigma myötävaikuttaa myös heikentyneeseen sosiaaliseen hyvinvointiin, jota erityisesti kokemus häpeästä määrittää. Stigman synnyttämä häpeä näkyy sekä yksilön sisäisenä häpeän tunteena (*feeling shame*) että ulkopuolelta tulevana häpeänä (*being shamed*). (Chase & Walker 2013, 743.) Molemmat häpeän muodot tuottavat sekä sosiaalista ulossulkemista, että toisaalta köyhän omatoimista sosiaalisista tilanteista

poisjättäytymistä, johon liittyy keskeisesti oman taloudellisen tilanteen peittäily muilta (em. 741, 748–751).

Negatiivisilla vaikutuksilla viitataan tiedostetun stigman synnyttämiin kielteisiin tunnetiloihin. Kellyn (2016, 593) mukaan negatiiviset köyhiin kohdistuvat ajatus- ja käyttäytymismallit aiheuttavat muun muassa surun, stressin ja onnettomuuden kokemuksia. Erityisesti kokemus epäinhimillistämisestä on keskeinen negatiivisia tunnetiloja synnyttävä tekijä. Epäinhimillistä kohtelua on tutkittu muun muassa viranomaistahojen kontekstissa, jossa valta-asetelma apua tarvitsevan köyhän ja viranomaisen välillä on suuri. Esimerkiksi Keenen, Cowanin ja Bakerin (2015, 1010) tutkimuksessa köyhät kokivat psyykkistä stressiä toimiessaan yhdessä velanperijöiden kanssa johtuen viranomaisten tavasta kohdella köyhiä leimautuneina. Chasen ja Walkerin (2013, 746) tutkimuksessa köyhät kuvasivat puolestaan kohtaamisia sosiaaliturvapäalveluiden työntekijöiden kanssa epämiellyttäväksi empatian puutteesta johtuen.

Viimeisenä hyvinvoinnin ulottuvuutena on henkinen pahoinvointi, joka voi ilmetä erilaisina mielenterveyden ongelmina, kuten masennuksena. Muun muassa Mickelsonin ja Williamsin (2008) teos osoittaa, että köyhyyden tiedostettu stigma ja sen koettu sekä sisäistetty ulottuvuus ovat yhteydessä masennusoireiluun. Myös Keenen ym. (2015, 1010) tutkimuksessa havaittiin, että asuntolainan takaisinmaksun kanssa kamppailevien ihmisten kohtaamalla stigmalla oli yhteys masennusoireiluun ja itsetuhoisiin ajatuksiin.

Edellä esitetyt havainnot empatiakuilusta ja sen myötä tapahtuvasta köyhien stigmatisoitumisesta ovat yksilön identiteettiä sekä henkistä ja fyysistä hyvinvointia muokkaavia prosesseja, joissa ulkopuolelta tulevat asenteet hiljalleen muovaavat myös yksilön sisäistä minäkuvaa. Sisäisen minäkuvan rappeutuminen muun muassa pystyvyyden kokemuksen puutteen, koetun häpeän ja yleisen onnettomuuden tunteen kautta todennäköisesti kasvattavat entisestään väestöryhmien välillä vallitsevaa sosiaalista etäisyyttä, vahvistaen yhä edelleen empatiakuilua ja näin myös köyhyyteen liitettyjä haitallisia stereotyyppioita ja mielikuvia. Prosessi stigman synnystä on niin ikään itseään uusintava.

4 Tutkimusasetelma ja menetelmät

Tässä luvussa keskitytään tutkimusasetelman ja menetelmien kuvailuun. Ensimmäisessä alaluvussa 4.1 esitetään tutkielman tutkimuskysymys, josta siirrytään alalukuun 4.2, jossa esitellään tutkielmassa käytetty aineisto, sen rajoitteet sekä hyviin tieteellisiin käytäntöihin liittyvät huomiot. Alaluku 4.3 keskittyy selitettävän ja selittävien muuttujien kuvailuun, ja viimeisessä alaluvussa 4.4 käydään läpi tutkielmassa käytetyt tutkimusmenetelmät.

4.1 Tutkimuskysymys

Tämän tutkielman tutkimuskysymys on: miten sosiodemografiset taustamuuttujat ovat yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana? Sosiodemografisina taustamuuttujina toimivat ikäluokka, sukupuoli, koulutustaso ja kotitalouden kuukausittaiset bruttotulot.

4.2 Aineiston kuvaus ja tutkimusetiikka

Aineistona käytetään kvantitatiivista *FSD3356 Helsingin Sanomien köyhyyskyselyä* vuodelta 2015, jonka tarkoituksena on ollut selvittää suomalaisten näkemyksiä köyhyydestä. Kyselyssä on kartoitettu sekä vastaajien omaa yhteiskunnallista asemaa muun muassa tulotason ja mahdollisten työttömyysjaksojen kautta, että suhtautumista eri väittämiin köyhyyden syistä. Lisäksi kyselyssä kartoitettiin vastaajien omia tulevaisuuden näkymiä, ja sitä, kuinka paljon apua yhteiskunnan tulisi suunnata myös muille huono-osaisille väestöryhmille, kuten syrjäytyneille nuorille tai vammaisille. Aineisto on kerätty aikavälillä kesäkuu 2015 – heinäkuu 2015 käyttämällä strukturoitua verkkolomaketta, jonka keruu on toteutettu ei-todennäköisyysotannalla. Kyselyn vastaajat ovat 12–80-vuotiaita suomalaisia tai suomea osaavia, ja lopullisia vastaajia kertyi aineistoon yhteensä 9529.

Aineiston suurimpana rajoitteena on sen otantamenetelmä, joka on itsestään muotoutunut – toisin kuin otostutkimusten kohdalla yleensä olisi suositeltavaa. Kysely on toteutettu vapaasti saatavilla olevana internetkyselynä ilman perusjoukkoa kuvaavia rekistereitä ja tilastoja, jolloin vastaajajoukkoa on kutsuttava otoksen sijasta *näytteeksi*. Tutkimuksen tuloksia, joiden saamiseksi ei ole käytetty satunnaistettua todennäköisyysotantaa, ei voida luotettavasti yleistää. (Heikkilä 2017, 34, 38–39.) Tällöin tässä tutkielmassa saadut tulokset eivät ole yleistettävissä

mihinkään perusjoukkoon. Otantamenetelmän lisäksi kyselyn julkaisu Helsingin Sanomien verkkosivuilla on voinut vaikuttaa vastaajien demografiseen rakenteeseen. Kysely on julkaistu vuonna 2015 ilmestyneen artikkelin ”Hyvinvoivat eivät ymmärrä Anun ja Tuomaksen arkea” (Helsingin Sanomat 2015) yhteydessä, joka on tätä tutkielmaa kirjoittaessa huhtikuussa 2024 nähtävissä vain maksullisesti lehden tilaajille. Lehden maksullisuudella sekä sillä, että kysely on julkaistu lehden verkkoversiossa, voidaan olettaa olevan näytettä rajaava vaikutus, sillä kaikista huono-osaisimmilla köyhillä ja iäkkäillä ihmisillä ei välttämättä ole ollut pääsyä kyselyyn. Näistä tekijöistä huolimatta aineiston ehdottomana vahvuutena ja luotettavuuden lisääjänä on sen suuri vastaajamäärä (9529), jota voidaan pitää erittäin riittävänä kvantitatiiviselle tutkimukselle (Heikkilä 2017, 43).

Tutkielmassa käytetty aineisto on hankittu Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta, ja vastaajien anonymisoinnin turvaamiseksi aineistosta on poistettu kaikki tunnistellisuustiedot Tietoaarkiston toimesta. Anonymisoinnin periaatteena on varmistaa tutkittavien suojeleminen kielteisiltä seuraamuksilta, joita tutkimuksen julkaiseminen tunnistetiedoilla voisi saada aikaan (Kuula 2011, 139). Tässä tutkielmassa anonymisointi on ollut erityisen tärkeää, sillä aineisto sisältää runsaasti arkaluontoisia tunnistetiedollisia kysymyksiä vastaajien henkilökohtaisesta elämäntilanteesta ja asenteista kohdistuen huono-osaisiin väestöryhmiin. Myös Kuula (2011, 147) huomauttaa, että aineiston arkaluontoinen aihepiiri lisää huolellisen anonymisointiprosessin tarvetta. Hyvistä tieteellisistä käytännöistä – luotettavuudesta, rehellisyydestä, arvostuksesta ja vastuunkannosta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 12) – huolehditaan myös asianmukaisesti tämän tutkielman tulosten raportoinnissa. Lisäksi tutkimusaineistoa käytetään ainoastaan ilmoitettuun käyttötarkoitukseen, ja aineisto poistetaan laitteelta asianmukaisesti tutkielman valmistuttua.

4.3 Muuttujien kuvailu

4.3.1 Selitettävä muuttuja

Tutkielman selitettävänä muuttujana toimii muuttuja q2_4 *Mitä mieltä olet seuraavista köyhyyden syihin liittyvistä väitteistä? Köyhät voivat syyttää tilanteestaan (suurimmalta osin) vain itseään.* Kyseinen väittämä valikoitui selitettäväksi muuttujaksi, sillä se kuvaa Feaginin (1972) yksilöllisen selitysmallin ydinidean tiivistetysti. Muuttuja on nimetty tässä tutkielmassa

köyhyydeksi itseaiheutettuna tilana, joka sanoittaa näkökulman yksilöstä omasta heikosta taloudellista tilanteestaan vastuussa olevana toimijana.

Selittävän muuttujan alkuperäiset arvot ovat Likert-asteikolla seuraavalla tavalla: 1 = *täysin eri mieltä*, 3 = *neutraali*, 5 = *täysin samaa mieltä*. Koska arvoilla 2 ja 4 ei ollut aineistossa valmista selitettä, on arvo 2 nimetty selitteellä *eri mieltä* ja arvo 4 selitteellä *samaa mieltä*. Sen lisäksi arvot 1 ja 2 on yhdistetty selitteeksi *täysin eri mieltä tai eri mieltä*, sekä arvot 4 ja 5 selitteeksi *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*. Arvoja yhdistelemällä taataan tulosten tehokkaampi vertailu sekä taulukoiden luettavuutta parantava visuaalinen ilme. Täten muuttujan uusi luokittelu on seuraava: 1 = *täysin eri mieltä tai eri mieltä*, 2 = *neutraali*, 3 = *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*.

4.3.2 Selittävät muuttujat

Tutkielman selittävinä muuttujina toimivat ikäluokka, sukupuoli, koulutustaso sekä kotitalouden kuukausittaiset bruttotulot. Taustamuuttujat valikoituivat ensisijaisesti aikaisempien köyhyysasenteita tarkastelevien tutkimusten perusteella, joissa on käytetty vastaavia sosiodemografisia tekijöitä (ks. Niemelä 2007; Niemelä 2008; Kallio & Niemelä 2017).

Taulukko 1 Selittävien muuttujien jakaumat (n, %)

	n	%
Ikäluokka		
Alle 35 vuotta	4461	49
35 vuotta tai yli	4602	51
Yhteensä	9063	100
Sukupuoli		
Nainen	6669	74
Mies	2319	26
Yhteensä	8988	100
Koulutustaso		
Perusaste (kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu)	406	5
Toinen aste (lukio tai ammattikoulu)	3174	35
Korkea-aste (yliopisto tai ammattikorkeakoulu)	5410	60
Yhteensä	8990	100
Kotitalouden käytävissä olevat bruttotulot kuukaudessa		
Alle 2050 euroa	2720	31
2050–3214 euroa	1693	19
3215–4520 euroa	1269	15
4521–5970 euroa	943	11
Yli 5970 euroa	2126	24
Yhteensä	8751	100

Taulukossa 1 esitetään yksittäisten selittävien muuttujien frekvenssit ja prosenttisuudet. Taulukkoa tulkittaessa on syytä muistaa aineiston otantamenetelmä, joka on itsestään muotoutunut näyte: tällä voidaan olettaa olevan vaikutusta muuttujien saamiin jakaumiin (Heikkilä 2017, 38–39). Jokaisen muuttujan kohdalla on ollut myös perusteltua suorittaa muuttujamuunnoksia, jotka esitellään järjestyksessä aloittaen ikämuuttujasta.

Taulukosta 1 nähdään, että ikämuuttujasta on tehty kaksiluokkainen. Jaottelu alle 35-vuotiaisiin ja yli 35-vuotiaisiin mahdollistaa vastaajien prosentuaalisen määrän tasaisesti jakautumisen, sillä kyselyn suurin ikäryhmä ovat noin 25–40-vuotiaat. Näin alle 35-vuotiaita on kyselystä 49 prosenttia, ja yli 35-vuotiaita 51 prosenttia. Sukupuolimuuttujan kohdalla taulukossa 1 on puolestaan syytä kiinnittää huomiota nais- ja miesvastaajien merkittävään frekvenssi- ja prosenttiosuuseroon: naisvastaajia on aineistossa 74 prosenttia ja miehiä 26 prosenttia. Lisäksi sukupuolimuuttujasta on koodattu arvo ”muu” pois vähäisten havaintojen vuoksi (71 havaintoa).

Koulutusmuuttuja on luokiteltu kolmeluokkaiseksi, kuten taulukosta 1 havaitaan. Perusasteen käyneitä on aineistossa vähiten (5 %), toisen asteen käyneitä 35 prosenttia ja korkeakoulutettuja huomattava enemmistö, eli 60 prosenttia. Myös viimeiselle muuttujalle, eli bruttotuloille, on tehty muuttujamuunnos jakamalla kyseinen muuttuja viiteen luokkaan, sillä muuttujan saamat alkuperäiset arvot olivat asteikolla 100–250 000. Taulukosta 1 selviää, että kyselyssä eniten edustettuna oleva tuloluokka on kaikista pienituloisimmat, alle 2050 euroa tienaat vastaajat (31 %). Toiseksi eniten vastaajia on suurimmasta tuloluokasta, eli yli 5970 euroa tienaaavista (24 %). Kolmanneksi eniten vastaajia on toiseksi alimmasta tuloluokasta, eli 2050–3214 euroa tienaaavista (19 %). Neljänneksi yleisin tuloluokka on 3215–4520 euroa tienaat, joita on kyselyssä 15 prosenttia. Vähiten edustettuina ovat 4521–5970 euroa tienaat, joita on 11 prosenttia.

4.4 Tutkimusmenetelmät

Analyysin keskeisimpänä tutkimusmenetelmänä toimii ristiintaulukointi, jonka avulla tutkitaan kahden muuttujan saamia jakaumia ja niiden välisiä riippuvuuksia. Riippuvuus- tai riippumattomuustarkastelussa siis havainnoidaan selitettävän muuttujan jakaumaa selittävän muuttujan luokissa. (Tietoarkisto 2024b; Heikkilä 2017, 143, 198.) Tämän tutkielman puitteissa tarkastellaan selitettävän muuttujan q2_4 *Mitä mieltä olet seuraavista köyhyyden syihin*

liittyvistä väitteistä? Köyhät voivat syyttää tilanteestaan (suurimmalta osin) vain itseään vastausten jakaumaa selittävien muuttujien – ikäluokan, sukupuolen, koulutustason ja bruttotulojen – luokissa. Ristiintaulukot myös elaboroidaan, minkä avulla jo löytynyttä kausaalisuhdetta pyritään tarkentamaan kolmannella, tässä tapauksessa kaksiluokkaisella ikämuuttujalla (Tietoarkisto 2024b). Kaksiluokkaisen ikämuuttujan käyttö elaboroinnissa on valikoitunut tutkimuskirjallisuuden perusteella, jossa eri ikäryhmillä on todettu olevan erilaisia köyhyyteen liittyviä riskejä (ks. Kauhanen ym. 2020). Lisäksi ikämuuttuja on jakautunut määrällisesti tasaisesti kahteen luokkaan, kuten taulukosta 1 havaittiin, jolloin se soveltuu elaborointiin hyvin.

Ristiintaulukoinnin muuttujien välisten riippuvuuksien selvittämiseksi käytetään χ^2 -riippumattomuustestiä, eli Khiin neliö -testiä. Sen lähtökohtaoletuksena on nollahypoteesin (H_0) mukaiset odotetut frekvenssit, jolloin katsotaan, ettei muuttujien välillä ole tulkittavissa riippuvuutta. Khiin neliö -testillä tarkastellaan odotettujen ja havaittujen frekvenssien suuruuseroja, ja jos havaitut erot ovat riittävän suuria, vastahypoteesi (H_1) astuu voimaan. Vastahypoteesin astuessa voimaan voidaan todeta, etteivät havaitut erot johdu ainoastaan sattumasta. (Heikkilä 2017, 200; Tietoarkisto 2024b.) Khiin neliö -testin käyttö kuitenkin vaatii, että kaikista odotetuista frekvensseistä saa enimmillään 20 prosenttia olla alle arvon viisi. Lisäksi kaikkien odotettujen frekvenssien tulee olla suurempia kuin arvo yksi. (Heikkilä 2017, 201.) Näiden ehtojen täytyessä testiä voidaan käyttää.

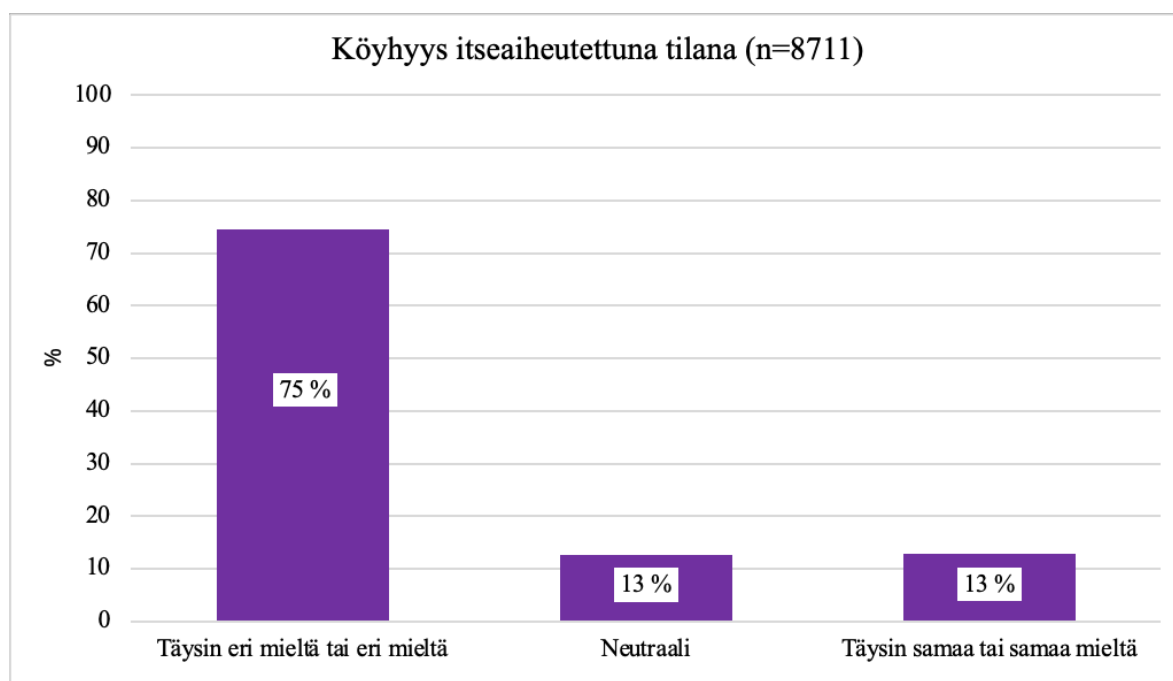
Nollahypoteesin hylkäämisessä käytetään merkitsevyytasoa, joka merkitään lyhenteellä p. Se ilmoittaa riskin sille, kuinka todennäköisesti muuttujien välillä havaittu yhteys johtuu sattumasta. Tässä tutkielmassa, kuten tieteellisessä testaamisessa tyypillisestikin, merkitsevyytasot jakautuvat seuraavalla tavalla: tilastollisesti erittäin merkitsevänä pidetään alle 0,001 tulosta (***), alle 0,01 tulosta pidetään merkitsevänä (**), ja alle 0,05 tulosta pidetään puolestaan melkein merkitsevänä (*). Jos p-arvo siis alittaa vähimmäisriskitason 0,05, eli on vähintään 95 prosentin varmuudella luotettava, nollahypoteesi voidaan hylätä ja vastahypoteesi astuu voimaan. (Tietoarkisto 2024b; Heikkilä 2017, 184, 200.)

5 Tulokset

Tulososion analyysi aloitetaan aluvusta 5.1, jonka alussa esitellään selitettävän muuttujan q2_4 *köyhyys itseaiheutettuna tilana* vastausten jakauma. Sen jälkeen siirrytään ristiintaulukointiin ja Khiin neliö -testiin, joiden avulla tutkitaan edellä mainitun selitettävän muuttujan q2_4 jakaumaa ja tilastollista merkitsevyyttä sukupuolen, ikäluokan, koulutustason ja bruttotulojen luokissa. Aluvussa 5.2 ristiintaulukot puolestaan elaboroidaan yksitellen kaksiluokkaisella ikämuuttujalla.

5.1 Sosiodemografisten tekijöiden yhteys mielipiteeseen köyhydestä itseaiheutettuna tilana

Aikaisempiin tutkimuksiin nojaten selitettävän muuttujan kohdalla oletetaan, että suurin osa vastaajista suhtautuu kriittisesti väitteeseen köyhydestä itseaiheutettuna tilana – siitäkin huolimatta, että yksilöllisen selitysmallin kannatus on Suomessa muita pohjoismaita korkeampaa (Niemelä 2007; Niemelä 2008; Saari 2015). Täten voidaan siis olettaa, että suurin osa vastaajista on väitteen kanssa *täysin eri mieltä tai eri mieltä*.

Kuvio 1 Selitettävän muuttujan vastausvaihtoehtojen jakaumat (%)

Kuvio 1 esittää vastausten jakauman selitettävässä muuttujassa *köyhyys itseaiheutettuna tilana* prosentteina. Yhteensä 8711 vastaajasta enemmistö (75 %) on vastannut olevansa väitteen

kanssa *täysin eri mieltä tai eri mieltä*. Vastaajista 13 prosenttia on puolestaan valinnut vastausvaihtoehdon *neutraali* sekä vastausvaihtoehdon *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*. Vastausten jakauma noudattelee täten aikaisemmin tehtyä oletusta siitä, että suurin osa vastaajista ei kannata väitettä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana.

Seuraavaksi tarkastellaan ristiintaulukoinnin ja Khiin neliö -testin avulla selitettävän muuttujan q2_4 jakaumaa ja tilastollista merkitsevyyttä selittävien muuttujien, eli sukupuolen, ikäluokan, koulutustason ja bruttotulojen luokissa. Ristiintaulukoiden tulkinnassa hyödynnetään hypoteeseja, jotka esitellään seuraavaksi selkeyden vuoksi yhdessä. Nollahypoteesien (H0) mukaan sukupuoli, ikäluokka, koulutustaso ja tuloluokka eivät ole tilastollisessa yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Vastahypoteesien (H1) kohdalla puolestaan katsotaan, että sukupuoli, ikäluokka, koulutustaso ja tuloluokka ovat tilastollisessa yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana.

Taulukko 2 Selittävien muuttujien yhteys mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana (%)

Köyhyys itseaiheutettuna tilana

Selittävät muuttujat	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	Neutraali	Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	Yhteensä	
				%	n
Sukupuoli					
Nainen	78	13	10	100	6158
Mies	67	13	20	100	2158
p<0,001***					
Ikäluokka					
Alle 35 vuotta	73	14	13	100	4184
35 vuotta tai yli	76	12	12	100	4197
p=0,012*					
Koulutustaso					
Perusaste (kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu)	79	10	11	100	363
Toinen aste (lukio tai ammattikoulu)	77	12	12	100	2909
Korkea-aste (yliopisto tai ammattikorkeakoulu)	73	14	13	100	5041
p=0,008**					
Kotitalouden bruttotulot					
Alle 2050 euroa	83	9	8	100	2469
2050–3214 euroa	77	12	11	100	1565
3215–4520 euroa	74	14	13	100	1180
4521–5970 euroa	72	14	14	100	882
Yli 5970 euroa	64	16	20	100	2002
p<0,001***					

* = tilastollisesti melkein merkitsevä

** = tilastollisesti merkitsevä

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä

Taulukko 2 esittää selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* jakauman selitettävien muuttujien, eli sukupuolen, ikäluokan, koulutustason ja bruttotulojen luokissa prosentteina. Lisäksi taulukon oikealla puolella olevassa *yhteensä* sarakkeessa nähdään myös jokaisen selittävän muuttujan saamat frekvenssit. Niiden ilmaiseminen on erityisen tärkeää eittodennäköisyysotannasta johtuen, sillä näytteen sisäinen demografia ei noudattele mitään perusjoukkoa (Heikkilä 2017, 38–39). Jokaisen ristiintaulukoinnin kohdalla on voitu myös hyödyntää Khiin neliö -testiä ja siitä saatua p-arvoa, sillä odotettujen frekvenssien ehdot täyttyvät (em. 201). Seuraavaksi taulukkoa 2 tulkitaan sen vasemmassa laidassa olevien selittävien muuttujien saamassa järjestyksessä ylhäältä alas aloittaen sukupuolimuuttujasta.

Sukupuolen kohdalla taulukosta 2 nähdään, että on Khiin neliö -testistä saatu p-arvo on 0,001, eli tilastollisesti erittäin merkitsevä. 99,9 prosentin todennäköisyydellä voidaan siis todeta, että sukupuoli vaikuttaa mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Näin ollen nollahypoteesi voidaan hylätä ja vastahypoteesi astuu voimaan. Naisista 10 prosenttia on väitteen kanssa *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*, miehistä puolestaan 20 prosenttia. Vastaavasti *täysin eri mieltä tai eri mieltä* on naisista 78 prosenttia, miehistä 67 prosenttia. Tästä voidaan päätellä, että miehet näkevät köyhyiden yksilön itseaiheuttamana tilana naisia hieman useammin. Havaittu ero mukailee Niemelän (2007) tekemää vastaavaa havaintoa. Erityisesti sukupuolimuuttujan kohdalla on kuitenkin huomioitava huomattava nais- ja miesvastaajien määrällinen ero, sillä väitteeseen vastanneita naisia on yhteensä 6158, miehiä puolestaan 2158.

Ikäluokan osalta taulukosta 2 nähdään Khiin neliö -testistä saatu p-arvo 0,012, joka on tilastollisesti melkein merkitsevä. Ikäluokka siis vaikuttaa mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana, mutta muita selittäviä muuttujia heikommin. Edellytykset nollahypoteesin hylkäämiselle kuitenkin täyttyvät ja vastahypoteesi astuu voimaan. Alle 35-vuotiaista vastaajista 13 prosenttia on vastannut olevansa *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*, yli 35-vuotiaista puolestaan 12 prosenttia. Väitteen kanssa *täysin eri mieltä tai eri mieltä* alle 35-vuotiaista on 73 prosenttia, yli 35-vuotiaista 76 prosenttia. Alle 35-vuotiaat kannattavat väitettä köyhyydestä yksilön itseaiheuttamana tilana siis vain hieman yli 35-vuotiaita voimakkaammin. Saatua tulos mukailee Kallion ja Niemelän (2017) tekemiä havaintoja.

Myös koulutusmuuttujan kohdalla nollahypoteesi hylätään jälleen (taulukko 2). Vastahypoteesi astuu voimaan, sillä Khiin neliö -testistä saatu p-arvo on 0,008, jota voidaan pitää tilastollisesti

merkitsevänä. Havaittu yhteys kulkee kuitenkin aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna vastakkaiseen suuntaan. Muun muassa Niemelän (2007, 594) mukaan korkea koulutustaso on yhteydessä matalaan yksilöllisen selitysmallin kannatukseen, mutta tämän tutkielman ristiintaulukoinnin perusteella korkea-asteen käyneistä vastaajista 13 prosenttia on *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä* siitä, että köyhyys on yksilön itse aiheuttamaa. Vastaava luku toisen asteen käyneillä on 12 prosenttia, ja perusasteen käyneillä vastaajilla 11 prosenttia. Väitteen kanssa voimakkaimmin *täysin eri mieltä tai eri mieltä* ovat perusasteen käyneet (79 %), toisen asteen (77 %) ja korkea-asteen (73 %). Vastaajat, joilla on korkea-asteen koulutus, suhtautuvat muita myönteisemmin väitteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana, mutta erot ovat jälleen vähäisiä: vain muutamia prosenttiyksiköitä.

Taulukosta 2 nähdään, että kotitalouden bruttotulojen kohdalla saatu Khiin neliö -testin p-arvon tulos on 0,001, eli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Näin nollahypoteesi voidaan myös tämän muuttujan kohdalla hylätä, ja vastahypoteesi astuu voimaan. Bruttotuloja tarkasteltaessa yli 5970 euroa tienaa vastaajat ovat väitteen kanssa kaikista voimakkaimmin *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä* (20 %). Pienimmän tuloluokan (alle 2050 euroa tienaa) vastaava kannatusluku on kahdeksan prosenttia. Muut tuloluokkien edustajat asettuvat näiden kahden ääripään välille siten, että vastaajan tulotason noustessa myös vastausvaihtoehdon *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä* kannatus kasvaa. Voimakkaimmin väitteen kanssa *täysin eri mieltä tai eri mieltä* ovat täten alle 2050 euroa tienaa (83 %), yli 5970 euroa tienaa vastaavan kannatuksen ollessa 64 prosenttia. Eri tuloluokissa havaittu kannatus köyhyydestä yksilön itseaiheuttamana tilana vastaa täten aikaisemmin saatuja tutkimustuloksia siitä, että korkeasti tienaa henkilöt näkevät köyhyyden muita todennäköisemmin yksilöä syyttävän näkökulman kautta (Niemelä 2007; Kallio & Niemelä 2017).

5.2 Ristiintaulukoiden elaborointi

Koska edellä esitettyjen muuttujien väliset suhteet ovat vähimmäisriskitason 0,05 alittavia, voidaan jokaisen ristiintaulukoinnin kohdalla suorittaa elaborointi (Tietoarkisto 2024b). Elaboroinnissa hyödynnetään kaksiluokkaista ikämuuttujaa, jonka avulla pyritään tarkentamaan jo löytynyttä yhteyttä sukupuolen, koulutustason, bruttotulojen sekä selitettävän muuttujan q2_4 välillä. Analyysi etenee ensin sukupuolen ja selitettävän muuttujan välisen yhteyden tarkentamisella, siirtyen seuraavaksi koulutustasoon ja viimeiseksi bruttotulomuuttujaan.

5.2.1 Ikäluokan ja sukupuolen yhteys selitettävään muuttuajaan

Taulukossa 2 havaittu tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys sukupuolen ja selitettävän muuttujan välillä ($p < 0,001$) mahdollistaa havaitun yhteyden tarkentamisen kaksiluokkaisella ikämuuttujalla (Tietoarkisto 2024b). Aikaisempi ristiintaulukointi esitti, että miehet ovat naisia useammin *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä* väitteestä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Seuraavaksi tutkitaan, muuttaako kaksiluokkaisen ikämuuttujan mukaan ottaminen tätä jo havaittua yhteyttä. Nollahypoteesina (H_0) on, ettei ikäluokka vaikuta sukupuolen ja mielipiteen *köyhyydestä itseaiheutettuna tilana* välillä havaittuun yhteyteen. Vastahypoteesi (H_1) on, että ikäluokka vaikuttaa sukupuolen ja mielipiteen väliseen yhteyteen.

Taulukko 3 Sukupuolen yhteys mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana ikäryhmittäin (%)

Ikä jaettuna kahteen luokkaan			Nainen (n=6118)	Mies (n=2147)
Alle 35 vuotta <i>p < 0,001</i> ***	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	76	66
		Neutraali	13	14
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	10	20
		Yhteensä	100	100
35 vuotta tai yli <i>p < 0,001</i> ***	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	79	67
		Neutraali	12	12
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	9	21
		Yhteensä	100	100

* = tilastollisesti melkein merkitsevä

** = tilastollisesti merkitsevä

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä

Taulukko 3 esittää sukupuolen ja selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* välisen yhteyden elaboroinnin kaksiluokkaisella ikämuuttujalla. Taulukosta voidaan nähdä p-arvon olevan alle 0,001 sekä alle 35-vuotiaiden että yli 35-vuotiaiden ikäryhmissä. Koska p-arvo on tilastollisesti erittäin merkitsevä kummassakin ikäryhmässä, ei kaksiluokkaisen ikämuuttujan mukaan ottaminen muuttanut aikaisemmin havaittua yhteyttä. Nollahypoteesi jää siis voimaan. Miehet suhtautuvat täten sekä alle 35-vuotiaiden että yli 35-vuotiaiden ikäryhmissä naisia myönteellisemmin väitteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana.

5.2.2 Ikäluokan ja koulutustason yhteys selitettävään muuttujaan

Koulutustason ja selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* välillä havaittiin tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,008$) yhteys taulukossa 2. Tämä luo edellytykset elaboroida muuttujien välillä löydettyä yhteyttä kaksiluokkaisella ikämuuttujalla (Tietoarkisto 2024b). Aikaisemmin tehtyä havaintoa siitä, mitä korkeampi vastaajan koulutustaso on, sitä useammin valitaan vastausvaihtoehto *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä*, pyritään nyt tarkentamaan. Nollahypoteesina (H_0) on, ettei ikäluokka vaikuta koulutustason ja mielipiteen *köyhyydestä itseaiheutettuna tilana* välillä havaittuun yhteyteen. Vastahypoteesi (H_1) on, että ikäluokka vaikuttaa koulutustason ja mielipiteen väliseen yhteyteen.

Taulukko 4 Koulutustason yhteys mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana ikäryhmittäin (%)

Ikä jaettuna kahteen luokkaan			Perusaste (kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu) (n=361)	Toinen aste (lukio tai ammattikoulu) (n=2885)	Korkea-aste (yliopisto tai ammattikorkeakoulu) (n=5020)
Alle 35 vuotta $p=0,212$	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	76	74	73
		Neutraali	10	12	15
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	14	13	13
		Yhteensä	100	100	100
35 vuotta tai yli $p < 0,001^{***}$	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	81	80	74
		Neutraali	10	11	13
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	9	10	13
		Yhteensä	100	100	100

* = tilastollisesti melkein merkitsevä

** = tilastollisesti merkitsevä

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä

Taulukosta 4 nähdään koulutustason ja selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* välisen yhteyden elaborointi kaksiluokkaisella ikämuuttujalla. Kun tarkastellaan alle 35-vuotiaiden ikäryhmää huomataan, että p-arvo on 0,212. Yli 35-vuotiaiden ikäryhmässä vastaava p-arvo on puolestaan alle 0,001. Tämä tarkoittaa sitä, että mielipide köyhyydestä itseaiheutettuna tilana vaihteli koulutustason mukaan, mutta vain yli 35-vuotiaiden ikäryhmässä. Alle 35-vuotiaiden ikäryhmässä riippuvuutta ei havaittu. Nollahypoteesi voidaan näin ollen hylätä ja vastahypoteesi astuu voimaan. Täten ikäluokkien mukaan ottaminen tarkensi aikaisemmin havaittua yhteyttä koulutustason ja selitettävän muuttujan välillä.

5.2.3 Ikäluokan ja kotitalouden bruttotulojen yhteys selitettävään muuttajaan

Kotitalouden bruttotulojen ja selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* välillä havaittiin taulukossa 2 tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys ($p < 0,001$). Mitä korkeampi vastaajan tulotaso on, sitä useammin vastausvaihtoehto *täysin samaa mieltä tai samaa mieltä* valittiin. Täten eniten (yli 5970 euroa) tienaa vastaajat kannattavat väitettä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana muita voimakkaammin, alimman tuloluokan (alle 2050 euroa) tienaa vastaajat puolestaan vähiten. Analyysin pohjalta edellytykset elaboroinnille siis toteutuvat (Tietoarkisto 2024b). Nollahypoteesina (H_0) on, ettei ikäluokka vaikuta tulotason ja mielipiteen *köyhyydestä itseaiheutettuna tilana* välillä havaittuun yhteyteen. Vastahypoteesi (H_1) on, että ikäluokka vaikuttaa tulotason ja mielipiteen väliseen yhteyteen.

Taulukko 5 Tulotason yhteys mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana ikäryhmittäin (%)

Ikä jaettuna kahteen luokkaan			Alle 2050 euroa (n=2456)	2050–3214 euroa (n=1561)	3215–4520 euroa (n=1174)	4521–5970 euroa (n=877)	Yli 5970 euroa (n=1996)
Alle 35 vuotiaat $p < 0,001$ ***	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	81	74	71	69	58
		Neutraali	10	15	15	15	19
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	9	11	14	16	23
		Yhteensä	100	100	100	100	100
35 vuotta tai yli $p < 0,001$ ***	Köyhyys itseaiheutettuna tilana	Täysin eri mieltä tai eri mieltä	87	81	77	75	67
		Neutraali	7	9	13	14	15
		Täysin samaa mieltä tai samaa mieltä	6	10	11	11	19
		Yhteensä	100	100	100	100	100

* = tilastollisesti melkein merkitsevä

** = tilastollisesti merkitsevä

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä

Taulukossa 5 nähdään bruttotulojen ja selitettävän muuttujan *köyhyys itseaiheutettuna tilana* välinen ristiintaulukointi ja sen elaborointi. Alle 35-vuotiaiden ikäryhmässä p-arvo on 0,001, eli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Vastaava tulos on saatu myös yli 35-vuotiaiden kohdalla. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ikämuuttujan mukaan ottaminen tarkentanut jo aikaisemmin havaittua yhteyttä: nollahypoteesi jää siis voimaan. Korkean tulotason vastaajat kannattavat väitettä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana voimakkaammin ja matalatuloiset puolestaan vähiten sekä alle 35-vuotiaiden että yli 35-vuotiaiden ikäryhmissä.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu suomalaisten asenteita köyhyydestä itseaiheutettuna tilana, sekä hahmoteltu analyysiä tukevaa teoreettista viitekehystä Feaginin (1972) köyhyyden yksilöllisen selitysmallin ja siihen kytkeytyvän empatiakuilun (Saari 2015) ja psykososiaalisen stigman (Link & Phelan 2001) kautta. Tutkimuskysymyksenä oli: miten sosiodemografiset taustamuuttujat ovat yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana? Sosiodemografisina taustamuuttujina toimivat ikäluokka, sukupuoli, koulutustaso ja kotitalouden kuukausittaiset bruttotulot, joiden tilastollista merkitsevyyttä mielipiteeseen *köyhyydestä itseaiheutettuna tilana* tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla, Khiin neliö -testillä ja elaboroinnilla. Tutkielman tärkeimpänä tavoitteena oli selvittää suomalaisten asennoitumista köyhyyteen yksilöä syyttävän näkökulman kautta, sekä toisaalta nostaa esiin tämän ajattelumallin stigmatisoivia merkityksenantoja, jotka vaikuttavat kielteisellä tavalla köyhien kokemukselliseen hyvinvointiin.

Tutkielman tulokset vahvistavat aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja hyvinvointivaltiomallin merkityksestä kansalaisten köyhyyskäsityksiin. Suomessa pohjoismaiseen universalismiin perustuvan sosiaalipolitiikan on nähty olevan yhteydessä matalaan köyhyyden yksilöllisen selitysmallin kannatukseen, jossa vastuu köyhyyden synnystä siirtyy rakenteellisten tai fatalististen tekijöiden kautta yksilöltä yhteiskunnalle (Niemelä 2007; Niemelä 2008). Tätä havaintoa vahvistaa aikaisempien tutkimusten ohella myös käsillä oleva tutkielma. Kuten luvun 5.1 kuviossa 1 havaittiin, 75 prosenttia kyselyaineistoon vastaajista eivät näe köyhyyttä yksilön itseaiheuttamana tilana. Merkittävästä enemmistöstä huolimatta suomalaisten on kuitenkin havaittu kannattavan köyhyyden yksilöllistä selitysmallia muita pohjoismaita voimakkaammin (Larsen 2006; Blomberg ym. 2010), mikä synnytti tarpeen tutkia asenteita pintaa syvemältä sosiodemografisten tekijöiden kautta.

Tutkielman analyysi osoitti, että sosiodemografiset tekijät, eli ikäluokka, sukupuoli, koulutustaso ja bruttotulot, ovat vaihtelevassa määrin yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana. Sukupuoli sekä tuloluokka ovat selittävästä muuttujista voimakkaimmassa – tilastollisesti erittäin merkitsevässä – yhteydessä mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana siten, että miehet ja korkeatuloiset vastaajat kannattavat väitettä eniten. Naiset ja matalatuloiset vastaajat ovat puolestaan väitteen kanssa vähiten samaa

mieltä. Sukupuolen ja tuloluokan kohdalla havaittu tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys on linjassa erityisesti Niemelän (2007; 2008) tekemien vastaavien havaintojen kanssa.

Ikäluokan ja koulutustason kohdalla saadut tulokset eroavat Niemelän (2007; 2008) löydöksistä. Siinä missä Niemelä (em.) ei havainnut iällä olevan yhteyttä köyhyyden yksilöllisen selitysmallin kannatukseen, tämän tutkielman analyysistä saatu tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä. Ristiintaulukointi osoitti, että alle 35-vuotiaat suhtautuvat väitteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana yli 35-vuotiaita hieman myönteisemmin. Tulos on kuitenkin yhteneväinen Kallion ja Niemelän (2017) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan nuoremmat vastaajat näkevät toimeentulotuen ansaitsevuuden vanhempia vastaajia kielteisemmin. Koulutustason kohdalla saatu tulos on puolestaan erityisen poikkeava suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin, joissa korkean koulutuksen on havaittu olevan yhteydessä matalaan yksilöllisen selitysmallin kannatukseen (Niemelä 2007; Niemelä 2008; Kallio & Niemelä 2017). Tässä tutkielmassa sen sijaan havaittiin, että korkea-asteen käyneet vastaajat kannattavat väitettä köyhyydestä itseaiheutettuna tilana muita koulutustason vastaajia useammin, mutta yhteys löytyi vain yli 35-vuotiaiden ikäryhmässä.

Sosiodemografisten tekijöiden yhteyksiä köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin, eli mielipiteeseen köyhyydestä itseaiheutettuna tilana, voidaan pyrkiä ymmärtämään empatiakuilun ja psykososiaalisen stigman avulla. Empatiakuilussa keskeistä on myötätunnon puute sellaisia köyhiä kohtaan, joiden köyhyys nähdään elämäntavoista johtuvana (Saari 2015, 97). Tämän ajatusmallin ydinidea kiteytyy myös tutkielmassa käytettyyn selitettävään muuttujaan. Vaikuttaakin siltä, että empatiakuilu köyhiä kohtaan on kaikista syvin miesten, alle 35-vuotiaiden, korkeasti tienaavien sekä yli 35-vuotiaiden korkeakoulutettujen kohdalla. Koska kokemus empatiasta on sidoksissa samaistuttavuuden tunteeseen, ei tulos erityisesti korkeasti tienaavien vastaajien kohdalla ole poikkeuksellinen: varakkaiden köyhiä kohtaan kokema empatia saattaakin olla vinoutunutta vähäisestä samaistumispinnasta johtuen. Yli 35-vuotiaiden korkeakoulutettujen kohdalla saatu muista tutkimuksista poikkeava tulos voi selittyä vastaavalla tavalla, sillä korkea koulutustaso on tyypillisesti yhteydessä myös korkeampaan tulotasoon (Tilastokeskus 2021).

Edellä mainitut ryhmät – miehet, alle 35-vuotiaat, korkeasti tienaavat ja yli 35-vuotiaat korkeakoulutetut – saattavat siis nähdä köyhät muita useammin stigmatisoivien merkityksenantojen kautta. Linkin ja Phelanin (2001) psykososiaalista stigmaa korostava malli

havainnollistaa eritoten valtasuhteissa syntyvää stigmaa, joka eri komponenttien myötä johtaa leimatun väestöryhmän, eli köyhien, aseman menetykseen ja syrjintään. Korkea sosiaalinen asema, joka tyypillisesti koskettaa etupäässä korkeasti koulutettuja ja varakkaita (miehiä), saattaa tuoda mukanaan valtaa, jonka kautta rakennetaan ymmärrystä yhteiskunnan marginaalien ulkopuolelle kuuluvista väestöryhmistä. Erityisesti valta-asetelmasta käsin köyhyden stigmaa voidaan siis merkityksellistää, ylläpitää ja muokata.

Tutkielman aihepiirin arkaluontoisuuden sekä ristiriitaisia asenteita herättävän luonteen vuoksi on tärkeää painottaa myös eettisiä huomioita. Tutkielmassa käytetään aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä tunnelatautuneita ilmauksia, jotka voidaan nähdä loukkaavina ja stereotyyppioita toistavina. Kielteisten ilmausten esiin nostaminen on kuitenkin tärkeää tutkielman aihepiiri huomioiden, sillä niiden kautta on ollut mahdollista tutkia sitä stigmasta syntyvää todellisuutta, jossa köyhät väestöryhmät elävät. Köyhien todellisuuden huomioimisella onkin pyritty korostamaan tämän stigmatisoidun ryhmän kokemusmaailmaa, mikä onnistui Linkin ja Phelanin (2001) psykososiaalisen stigman avulla. Köyhyden yksilölliseen selitysmalliin kiinnittyvien ja tiedostetusta stigmasta seuraavien kielteisten hyvinvointivaikutusten esittämisellä pyrittiin siis siihen, ettei tutkielma keskittyisi, saati osaltaan toistaisi ainoastaan stigmaa tuottavien ryhmien käsityksiä köyhydestä ja köyhistä.

Eettisten kysymysten ohella on myös syytä reflektoida tutkielmassa käytettyjen menetelmien sekä saatujen tulosten rajoitteita ja vahvuuksia. Merkittävin koko tutkielmaa koskeva rajoite liittyy käytetyn kyselyaineiston ei-todennäköisyysotantaan, minkä vuoksi tutkielmassa saatuja tuloksia ei voida yleistää perusjoukkoon, kuten suomalaisiin (Heikkilä 2017, 34, 38–39). Itse kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän käyttö myös poissulkee muun muassa asenteiden takana olevien motiivien tulkinnan ja ymmärryksen, ja ristiintaulukointi tarkempien muuttujien välisten yhteyksien tarkastelun esimerkiksi syy-seuraussuhteiden osalta (em. 15–16). Kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä kuitenkin mahdollistaa ilmiöstä saatavan kuvauksen helposti ja nopeasti, jota aineistoon kertynyt suuri vastaajamäärä (9529) tukee.

Otantamenetelmästä johtuen tutkielman tuloksia tulee tulkita lähinnä siinä ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa, jossa aineisto on kerätty. Täten tulokset kertovat vain niiden henkilöiden köyhyysasenteista, joilla vuonna 2015 oli mahdollisuus osallistua maksumuurin takana olleeseen kyselyyn Helsingin Sanomien verkkosivuilla. Saatujen tulosten osalta on lisäksi huomioitava, että havaitut yhteydet ovat hyvin maltillisia, ja joissakin ryhmissä, kuten

sukupuolen kohdalla, erot ovat vain muutamia prosenttiyksiköitä. Sama havainto on toisaalta tehty myös muissa köyhyysasenteita tarkastelevissa tutkimuksissa (ks. Niemelä 2007; Niemelä 2008). Kokonaisuudessaan tutkielma jättää myös runsaasti avoimia kysymyksiä. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia erityisesti korkeakoulutettujen köyhyyteen liittämiä merkityksiä, joiden kautta voitaisiin ymmärtää sitä, miksi tämän tutkielman osalta yli 35-vuotiaat korkeakoulutetut suhtautuvat köyhyyden yksilölliseen selitysmalliin muita koulutusluokkia myönteisemmin. Lisäksi olisi tärkeää tutkia myös muunsukupuolisten näkemyksiä köyhyyden syistä, joihin heidän haavoittuvainen yhteiskunnallinen asemansa voi vaikuttaa.

Tutkielman lopuksi on syytä esittää muutama huomio köyhyyden yksilöllisen selitysmallin tuottaman stigman purkamiseksi. Sen onnistumiseksi tarvitaan laajoja rakenteellisia järjestelmiä, kuten pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden universalistisia sosiaaliturvapalveluja, jotka takaavat kansalaisilleen vähimmäistoimeentulon. Sosiaalipolitiikan luonteella – joka on riippuvainen kansalaisten keskuudessa vallitsevista asenteista – onkin siis erityinen rooli yksilölliseen selitysmalliin kiinnittyvien kielteisten merkitysten poistajana. Väestöryhmien välillä vallitseva empatiakuilu ja sen myötä syntyvä köyhyyden stigma kuitenkin rajoittavat sosiaalipolitiikan mahdollisuuksia edistää yhteiskunnan marginaalissa elävien köyhien asemaa, mikäli konsensusta tämänkaltaisille toimille ei saada. (Saari 2015, 254.) Siksi tarvitaan myös eri instituutioiden konkreettisia toimia, joilla mahdollistetaan köyhien oikeudenmukainen ja inhimillinen kohtelu eri palveluiden piirissä. Nämä yhtäaikaiset toimet voivat parhaimmillaan kulminoitua suvaitsevamman asenneilmapiirin syntymiseen sekä siten myös stigman purkamiseen. Köyhyysasenteet muodostuvat täten politiikan, instituutioiden että kansalaisten yhteistoiminnan tuloksena, jolloin köyhien tasavertaisen aseman turvaaminen on kaikkien asia. Sitä tämä tutkielma on myös osaltaan pyrkinyt edistämään.

Lähteet

- Batson, Daniel & Klein, Tricia & Highberger, Lori & Shaw, Laura (1995) Immorality From Empathy-Induced Altruism. *Journal of Personality and Social Psychology* 68:6, 1042–1054.
- Burgess, Robert (1986) *Key Variables in Social Investigation* 1:4. London: Routledge.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2010) Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75:6, 589–602.
- Chase, Elaine & Walker, Robert (2013) The Co-Construction of Shame in the Context of Poverty: Beyond a Threat to the Social Bond. *Sociology (Oxford)* 47:4, 739–754.
- Corrigan, Patrick & Markowitz, Fred & Watson, Amy (2004) Structural levels of mental illness stigma and discrimination. *Schizophrenia bulletin* 30:3, 481–491.
- Feagin, Joe (1972) Poverty: We Still Believe That God Helps Those Who Help Themselves. *Psychology Today* 6:6, 101–129.
- Feather, Norman (1974) Explanations of poverty in Australian and American samples. *Australian journal of psychology* 26:3, 199–216.
- Goffman, Erving (1963) *Stigma; notes on the management of spoiled identity*. Prentice-Hall.
- Hansen, Kristina (2019) Who Cares if They Need Help? The Deservingness Heuristic, Humanitarianism, and Welfare Opinions. *Political Psychology* 40:2, 413–430.
- Heikkilä, Tarja (2017) *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.
- Helsingin Sanomat (2015) Hyvinvoivat eivät ymmärrä Anun ja Tuomaksen arkea. Helsingin Sanomien verkkosivut. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000002834401.html>. Viitattu 12.4.2024.
- Inglis, Greig & McHardy, Fiona & Sosu, Edward & McAteer, John & Biggs, Hannah (2019) Health inequality implications from a qualitative study of experiences of poverty stigma in Scotland. *Social Science & Medicine* 232, 43–49.
- Inglis, Greig & Jenkins, Pamela & McHardy, Fiona & Sosu, Edward & Wilson, Claire (2023) Poverty Stigma, Mental Health, and Well-being: A Rapid Review and Synthesis of Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 33:4, 783–806.
- Kainulainen, Sakari (Diakonia-ammattikorkeakoulu) & Saari, Juho (Itä-Suomen yliopisto) & Niemelä, Mikko (Turun yliopisto) & Erola, Jani (Turun yliopisto) & Kallio, Johanna (Turun yliopisto) & Kouvo, Antti (Itä-Suomen yliopisto) & Helsingin Sanomat: Helsingin Sanomien köyhyyskysely 2015 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-09-17). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3356>.

- Kallio, Johanna & Niemelä, Mikko (2017) Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin Suomessa vuonna 2015. *Janus* 25:2, 144–159.
- Kallio, Johanna & Lintunen, Lotta & Niemelä, Mikko & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2020) Lurjuksista kunnan kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012–2018. *Yhteiskuntapolitiikka* 85:3, 247–258.
- Kauhanen, Arttu & Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2020) Köyhyys ja köyhyyden pitkittyminen Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* nro 1.
- Keene, Danya & Cowan, Sarah & Baker, Amy (2015) “When you're in a crisis like that, you don't want people to know”: Mortgage strain, stigma, and mental health. *American Journal of Public Health* 105:5, 1008–1012.
- Kelly, Leanne (2016) Perceptions of Poverty and the Perpetuation of the Capability-Judgment Cycle in Outer Southeast Melbourne. *Community Development* 47:5, 584–601.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Larsen, Christian (2006) *The institutional logic of welfare attitudes. How welfare regimes influence public support.* Hampshire: Ashgate.
- Link, Bruce & Phelan, Jo (2001) Conceptualizing stigma. *Annual review of sociology* 27:1, 363–385.
- Mickelson, Kristin & Williams, Sracey (2008) Perceived stigma of poverty and depression: Examination of interpersonal and intrapersonal mediators. *Journal of Social and Clinical Psychology* 27:9, 903–930.
- Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:6, 639–645.
- Niemelä, Mikko (2007) Oma vika, epäonni vai rakenne? : suomalaisten köyhyyden syitä koskevat mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:6, 585–598.
- Niemelä, Mikko (2008) Perceptions of the Causes of Poverty in Finland. *Acta Sociologica* 51:1, 23–40.
- Nussbaum, Martha (2010) *Not For Profit. Why Democracy Needs the Humanities.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Pessi, Anne & Martela, Frank (2017) Myötätuntoista ihmistä ja työelämää etsimässä. Teoksessa Anne Pessi, Frank Martela & Miia Paakkanen (toim.) *Myötätunnon mullistava voima.* Jyväskylä: PS-kustannus, 12–34.
- Riihelä, Marja & Suoniemi, Ilpo (2015) Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) *Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt?* Raportteja 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 170–188.
- Saari, Juho & Behm, Miia & Lagus, Krista (2017) Sosiaalipummi! – Moraalipaniikki 2010-

luvun Suomessa. Teoksessa Juho Saari (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Tampere University Press, 207–231.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

THL (2023) Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. Työpaperi 45/2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147877/URN_ISBN_978-952-408-229-7.pdf?sequence=1&isAllowed=. Viitattu 10.2.2024.

Tilastokeskus (2021) Palkansaajien mediaani 3217 euroa kuukaudessa vuonna 2020. Tilastokeskuksen verkkosivut. https://www.stat.fi/til/pra/2020/pra_2020_2021-10-11_tie_001_fi.html. Viitattu 21.4.2024.

Tilastokeskus (2022) Pienituloisten määrä kasvoi vuonna 2021. Tilastokeskuksen verkkosivut. <https://www.stat.fi/julkaisu/clbksh4ppy1y20bum4uh8ngbg>. Viitattu 3.3.2024.

Tilastokeskus (2023) 894 000 henkilöä oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2021. Tilastokeskuksen verkkosivut. <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8lp8xaorjoa0cw1txm8lp9>. Viitattu 3.3.2024.

Tietoarkisto (2024a) Sosiaalitutkimuksen sosiodemografiset taustamuuttajat. Tietoarkiston verkkosivut. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/taustamuuttajat/taustamuuttajat/>. Viitattu 3.3.2024.

Tietoarkisto (2024b) Ristiintaulukointi. Tietoarkiston verkkosivut. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/ristiintaulukointi/ristiintaulukointi/>. Viitattu 3.3.2024.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 12.4.2024.

Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042>. Viitattu 3.3.2024.

van Oorschot, Wim (2000) Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity among the Public. *Policy & Politics* 28:1, 33–48.

van Oorschot, Wim & Halman, Loek (2000) Blame or Fate, Individual or Social? An international comparison of popular explanations of poverty. *European Societies* 2:1, 1–28.

Virkkunen, Gia (2010) ”Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin”: Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Yle Uutiset (2023) Eduskunta hyväksyi kaksi kuohuntaa aiheuttanutta sosiaaliturvan leikkausta – katso, miten kansanedustajasi äänesti. Ylen verkkosivut. <https://yle.fi/a/74-20064343>. Viitattu 11.2.2024.